

ENCIKLOPEDIJA ŽIVIH

Josip Osti

Pisatelj kot voajer

Moj odgovor na naslovno vprašanje našega letošnjega razgovora: *Ali pisatelj potrebuje svet, ki njega ne potrebuje?*, katerega oblikovanju sem tudi sam kumoval, je enostaven in kratek: Potrebuje! Svet, še posebno sedanja, tak, kot je, brez dvoma pisatelja ne potrebuje. Toda pisatelj svet, kakršen koli že je, pa tudi slabši od današnjega, prepolnega nasilja, zla in smrti, potrebuje. Kajti svet lahko obstane brez pisatelja, pisatelj pa brez njega ne more. Svet brez pisatelja ostane svet, toda pisatelj brez sveta niti ne postane niti ne ostane pisatelj.

Pisatelja vidim predvsem kot voajerja. Kot tistega, ki z neukrotljivo radovednostjo opazuje vse okoli sebe. In sebe, seveda. Kot opazovalca in samoopazovalca, čigar voajerska strast presega vsak gnus, pa tudi strah.

Vse svoje dosedanje polstoletno življenje dojemam predvsem kot voajerstvo. Kot nenehno opazovanje in samoopazovanje, pa tudi kot opazovanje tega svojega opazovanja in samoopazovanja. Kajti pisatelj ima oko, s katerim gleda in vidi zunanji svet. Oko, s katerim gleda svet v sebi. In tretje oko, oko svojega alter ega, ki gleda in vidi, kako in kaj gleda in vidi s tema očesoma. Zdi se mi, da to tretje oko tudi razlikuje ustvarjalca od neustvarjalca, saj njegovemu gledanju in videnju daje tridimenzionalnost. Oko, ki je, če ne enako, podobno vsevidečemu Božjemu očesu. Očesu stvarnika. In to ne samo metaforično. Poleg tega se ne sme pozabiti, da je tudi Bog književna, tako pa, torej, pisateljeva metafora.

Odkar sem, kot se reče, spregledal, sem uročen od čuda gledanja in

čuda videnega. Uročen od slik vsakdanjika, slik iz sanj ... Mislim v slikah. Moji spomini so nepregledna galerija slik. Spominjam se marsičesa iz najzgodnejšega otroštva. In ne samo enkrat sem z zapomnjenjem videnega in njegovim detajlnim opisom osupil svoje najbližnje. Pogosto niso mogli verjeti, kaj vse se ni skrilo mojemu očesu in kaj vse je shranjeno v mojem spominu. Toda šlo je samo za to, da sem veliko tega gledal dobesedno voajersko, skrivaj, sladostrastno. To se tudi vrezuje najgloblje v spomin. In tako sem gledal, ne samo skozi ključavnico, v sosednjo sobo, kaj delata oče in mati, kadar ostaneta sama. Niti ne samo skozi gosto rešetko trepalnic komaj odškrtanih očesnih vek, pretvarjajoč se, da spim, ko se je moja tetka, jedra lepotica, zvečer, preden je legla, slačila in zjutraj, potem ko je vstala, oblačila. Kot tudi ne samo opazujoč svoje golo telo, pred babičino tridelno psiho, začuden, široko odprtih oči, kakor sem gledal zaslepljujoče delčke golote, pa tudi prvo popolnoma razgaljeno žensko telo pred sabo. In vsa prihodnja.

Razgaljena ženska in moška telesa. Na plaži. Pod dežjem prh, v kopalšču, po atletskem treningu. V postelji ... Tako sem gledal in ljudi in živali in predmete ... Vse, kar se je našlo v vidnem polju vseh treh mojih oči. Marsikaj se je tudi skrivalo mojemu pogledu. Ne samo tisto, kar je ostajalo v mrtvem vogalu mojega kota gledanja. Ampak celo tudi tisto gledano. Tudi dolgo in pozorno. Tako kot mi ni uspevalo videti, kako pred mojimi očmi kalček požene iz fižolovega zrna, potopljenega v vodo, in se razraste v, najprej, belo, nato zeleno stebelce. Čeprav sem dolgo in ne da bi trenil, gledal, kako fižolovo zrno v vodi dobiva rožnato barvo in se grbanči, podobno kot blazinice prstov, namočene v vodi. Kajti kalček je poganjal in stebelce občutno rastlo prav takrat, kadar sem preutrujen od dolgega, nepremičnega gledanja klonil, čeprav za trenutek, in utonil v sen. Toda moje življenje je, to lahko mirno rečem, tudi bilo, zvečine, samó gledanje. Tako kot je moj svet samó videno. Tako pa tudi svet moje literature, ki je palimpsest ali freska, napravljena iz slojev slik, videnih z vsemi tremi mojimi očmi. Iz slik, ki poganjajo ena iz druge ali se kažejo ena spod druge.

Posebno me je privlačilo, značilno za voajerstvo, tisto, kar je bilo prepovedano in skrito. Tako sem z vsakovrstnim opazovanjem, kot temeljnim načinom spoznanja in samospoznanja, kršil prepovedi in si pri-

zadeval videti tisto, kar se je mojemu pogledu skrivalo. Doseči nevidno stran pojavnosti. Posledica tega so bila čudežna odkritja, pa tudi številna razočaranja. Spominjam se, kako sem prevrtal, z nohti, gugalnega konjčka in ugotovil, da je zlepljen s klejem iz starih časopisov, natisnjenih v gotici. In tudi kako sem razdril šiv na pajacu iz krp in kako je potem iz dneva v dan postajal vse tanjši, ker je iz njega nenehno teklo žaganje, s katerim je bil napolnjen. Tega pajaca mi je napravila mati in mi ga poslala iz bolnice, kjer je, dolgo, bila, kot so mi govorili babica in drugi v hiši. In jaz sem jim verjel. Vse dokler nisem videl potrdila svojega suma, da ni bila v bolnici, ampak v zaporu. Na že orumeneli dopisnici, z ožigosano znamko, na kateri je bila podoba Tita, naslovljeni na mojega očeta, ki sem jo našel v beli platneni torbi, na dnu omare, kjer je mati hranila del odsekane popkovnice, pramen mojih nekoč dolgih plavih las in podobno, je pisalo, z njenim prepoznavnim rokopisom: *spomni se matere svojega otroka*. Napisana je bila v preiskovalnem zaporu. V njem je mati odležala leto dni – kot je bilo zapisano v obtožnici, ki se je, kot tudi vsi dokumenti iz tega časa, začinjala z besedami: V imenu naroda ... in končevala z velikimi črkami napisanim ali s podčrtanim stavkom: *Smrt fašizmu – svoboda narodu!* ter sem jo, čeprav dolgo skrito, videl s svojimi očmi – na podlagi suma, da je pripravljala atentat na predsednika države – Josipa Broza Tita. Obtožba, o kateri ni moglo biti dvoma. In na podlagi katere so bili, takrat, v zapor odpeljani mnogi in v njem ostali še precej dlje od moje matere. Ni jih bilo majhno število, saj jih je pokazal nekdo, ki jih je dolgo in pozorno opazoval. Opazovanje pisateljev pa se razlikuje od opazovanja policajev ali tistega, ki dela za policijo. Tako kot se pisateljevi dosjeji videnega razlikujejo od policijskih dosjejev, pa tudi o njem samem. Ne samo zato, ker so eni ostajali tajni, drugi pa postajali javni.

Ko sem že omenil mater, naj povem, da živi v Sarajevu in deli nesrečo tistih, ki so še vedno v tem tri leta in pol obleganem in opustošenem mestu, izpostavljeni žeji, lakoti, mrazu, strahu in smrti, ki jih lahko doleti vsak trenutek, z ostrostrelčevo kroglo ali drobcem granate. In da jaz, glede na okoliščine, da me je vojna v Bosni zalotila v Sloveniji, sočustvujem z njenim trpljenjem in trpljenjem drugih nedolžnih ljudi v Sarajevu in Bosni, vendar njihovih muk ne prenašam neposredno,

ampak jih opazujem. Nadaljuje se, torej, moje opazovanje. Moje voajerstvo. Kukanje v mračne koticke sveta in življenja. Kukanje pod krilo zavesti in podzavesti.

In kot vsak pisatelj bi hotel izreči tisto, kar sem gledal in videl. Jezikovno artikulirati slike svojih zapomnitev, sanj, prividov ... Slike svoje domišljije. In to tako sugestivno in prepričljivo, kakor so se mi zdele tudi najneverjetnejše babičine zgodbe. Ki jih je, po navadi, končevala z besedami: Tudi jaz sem bila tam. In pila vino. In še vedno imam moker jezik. In kazala mi je jezik in ta je bil, lahko prisežem, v resnici moker. Tako da nisem niti mogel, da ne bi verjel vanje.

Pisatelj, kot tudi vsak človek, se lahko sprijazni s svetom. Ali se mu upre. Ne more pa se ga odreči. Razen če si vzame življenje. Toda tako preneha biti pisatelj. Opazovalec in pripovednik. Tudi sam sem, nešteto krat, pomislil na samomor. Od tega me je odvrčala nerešljiva dilema, kako naj ga izvršim, toda najpogosteje me je odvrnilo prav voajersko nagnjenje k opazovanju in samoopazovanju. Kajti če bi bil lahko prepričan, da bom gledal svoj samomor in da se bom lahko videl mrtev, o tem bi, pozneje, pisal, bi ga verjetno že zdavnaj, in morda večkrat, izvršil. Toda dokler se to ne zgodi, če se sploh zgodi, mi ostane to, da še naprej opazujem svet in se samoopazujem ter, s tretjim očesom, gledam in vidim to svoje opazovanje in samoopazovanje, tako tudi ta trenutek, medtem ko vam govorim, da svet, ki me ne potrebuje, potrebujem.

Prevedla Tinka Kos